

Codi de bones pràctiques en recerca i innovació a la UOC

Kit de recursos d'ètica en la recerca

Novembre de 2012

Universitat Oberta
de Catalunya

Codi de bones pràctiques en recerca i innovació a la UOC

Sumari

Preàmbul

Ojectius i abast

Bones pràctiques en recerca i innovació

Projectes de recerca patrocinats per la indústria o altres entitats amb finalitat de lucre (protecció de la llibertat individual del personal investigador)

Obtenció, registre, documentació, emmagatzematge, custòdia i compartició de les dades i resultats

Participació en la publicació i la difusió

Formació en recerca

Organització dels equips de recerca

Preàmbul

El Codi de bones pràctiques de la UOC és un conjunt de recomanacions i compromisos sobre les activitats relacionades amb la recerca i la innovació per assegurar el comportament íntegre del personal investigador i la qualitat del coneixement generat. Alhora, aquest compromís és assumit per la Universitat Oberta de Catalunya igualment subjecte als compromisos i principis ètics als quals estan subjectes el seu personal investigador.

La recerca a la UOC molt sovint es realitza en el marc d'una col·laboració entre persones, grups o institucions que col·loquen el personal investigador en situacions polítiques, legals i ètiques específiques. En aquest sentit, concretar un codi és necessari per assegurar tant el bon funcionament de la comunitat investigadora com el benestar dels seus membres. Els principis que el regeixen són la base per a la qualitat de les activitats que es realitzen en el si d'aquesta comunitat, i les accions que se'n deriven no poden estar supeditades a cap interès personal o de grup; per tant, només són èticament justificables si tenen una aplicació i validesa universal.

Els principis ètics que regeixen les pràctiques en recerca i innovació a la UOC pretenen:

- Protegir la dignitat, els drets, la seguretat i el benestar de les persones que hi participen.
- Mostrar el compromís institucional d'alta qualitat i transparència de la Universitat.
- Proporcionar el guiatge adequat en l'ètica per a la recerca al personal de la Universitat.
- Promoure una cultura de recerca basada en bones pràctiques.
- Evitar possibles conflictes derivats de la pràctica en recerca.
- Millorar la qualitat de la recerca.

Aquests principis inclouen:

Honestedat:

El personal investigador ha de ser honest, tant en les seves accions en recerca com en la resposta a les activitats d'altres persones. Es requereix ser honest en tot el procés de recerca, tant en les fases en què se sol·licita finançament o es dissenya el protocol de recerca, com en les etapes en què es recullen les dades, s'analitzen i s'interpreten, i quan els resultats finalment es publiquen i s'exploten. Respecte a les dades de recerca, no es poden produir, tergiversar o falsificar.

L'honestedat implica que en totes les fases de la recerca s'evitaran conflictes d'interès.

Rigor:

La capacitat d'utilitzar la informació, les normes, els procediments per aconseguir els estàndards de qualitat amb precisió i eficàcia i d'acord amb els valors i estratègies fixades pel sistema de ciència i tecnologia, defineixen el rigor científic. El rigor esvaeix incerteses, ja que està vinculat al procediment científic i a l'exigència de controlar tots els factors que incideixen en els resultats d'una recerca.

Integritat:

La recerca, així com qualsevol altra activitat humana, es fonamenta bàsicament en la confiança. La comunitat acadèmica pren com a vàlid un resultat científic basant-se en la confiança. I la societat confia en què els resultats de la recerca són una aportació de coneixement honesta que ajuda a descriure el món sense biaixos. Aquesta confiança està intrínscament relacionada amb el comportament ètic i íntegre de la comunitat científica.

Transparència:

Compartir la informació i els recursos, així com estar obert a noves idees i a la crítica, assegura la transparència i traçabilitat de la recerca. En relació amb les dades, cal, en tot moment, poder-ne especificar la procedència i la propietat. La Universitat ha de vetllar perquè s'asseguri aquest principi de transparència respecte a tercers mitjançant els mecanismes adequats.

Respecte a la propietat intel·lectual i industrial: El respecte a la propietat intel·lectual i industrial és necessari i cal fer referència sempre a l'autor/a o sol·licitar el seu consentiment a l'hora d'utilitzar resultats publicats, mètodes i dades. El plagi no és justificable i, en tot cas, cal donar el crèdit adequat o reconeixement de tothom que ha contribuït en una recerca, a la llista d'autors, als agraïments o a la bibliografia.

Compromís:

El personal investigador que participa en un projecte de recerca assumeix tàcitament l'acord de participar-hi, així com la seva implicació fins a l'assoliment dels objectius fixats, l'obtenció dels resultats i la difusió.

Els principis del personal investigador es complementen amb els drets dels participants. Així, qui participa en una recerca, on es requereix interacció amb persones o organitzacions, disposa d'un conjunt de drets:

- Consentiment a participar o refusar a prendre part en un projecte de recerca amb absoluta llibertat. Es pot requerir un consentiment per escrit on es garanteixi la bona intenció de l'investigador. I ser estudiat sense estar informat violaria l'ètica de la recerca.
- Confidencialitat de la informació personal o dades identificatives que s'ha d'evitar desvetllar sense el consentiment del participant. Cal donar garanties de la privacitat durant el procés de recerca i de la seguretat de les dades.
- Exposició mínima al risc.
- Dret a conèixer els resultats de la recerca un cop se'n publiquin els resultats.

Els principis ètics presentats i el Codi de bones pràctiques complementen les lleis i normes vigents i, malgrat que no formen part del contracte del personal investigador, com qualsevol altra norma o codi de la Universitat cal respectar-los i seguir-los. Amb tot, la llibertat acadèmica no es veu limitada ni restringida, ans el contrari: les bones pràctiques l'asseguren.

A continuació trobareu els principals objectius d'aquest document i un conjunt de directrius quant a bones pràctiques en recerca i innovació que inclouen mecanismes per a l'acompanyament del personal investigador en formació, la participació en projectes de recerca amb la indústria, l'obtenció i gestió de les dades de persones i les pràctiques en revisió, publicació i difusió de la recerca.

Objectius i abast

Aquest codi de bones pràctiques estableix el marc general d'actuació per a la realització d'activitats de recerca, innovació i transferència¹ a la UOC.

Els seus principals objectius són tres:

- Vetllar per la qualitat de la recerca que es duu a terme a la Universitat.
- Establir els procediments que garanteixen la integritat de la recerca a la UOC.
- Garantir el correcte acompanyament del personal investigador en formació a la Universitat.

1. D'ara en endavant, quan parlem de recerca, ho farem en un sentit ampli i entendrem que es fa referència a recerca, innovació i transferència.

Aquest codi és aplicable a tota la comunitat UOC que fa activitats de recerca de qualsevol naturalesa i, per tant, inclou personal de gestió que fa recerca i persones que no són personal de la Universitat però que participen en activitats de recerca de la institució².

Bones pràctiques en recerca i innovació

Projectes de recerca patrocinats per la indústria o altres entitats amb finalitat de lucre (protecció de la llibertat individual del personal investigador).

- Aquest tipus de recerca ha de propiciar que el procés de formació, desenvolupament intel·lectual i d'expertesa professional pugui progressar d'acord amb les aptituds i dedicació del personal investigador.
- El personal investigador vetllarà per la transparència i primacia d'interessos. En l'intercanvi o transferència de coneixement i tecnologia amb altres entitats, cal que prevalgui sempre l'interès públic, de manera que els acords es concretin amb total transparència. Els resultats de les recerques sempre hauran de ser independents d'interessos personals, de grup, empresarials o institucionals. Quan el personal investigador que participa en un projecte promogut per la indústria contribueixi essencialment al seu disseny i execució, s'establiran els acords necessaris amb l'entitat promotora per regular els drets corresponents de propietat intel·lectual i industrial.
- La Universitat establirà, a més, les mesures necessàries per tal de protegir la llibertat intel·lectual del seu personal investigador i la seva propietat intel·lectual, evitar compromisos de confidencialitat desproporcionats o restriccions injustificades en la publicació dels resultats obtinguts. Hauran de prevaldre les garanties de confidencialitat i discreció i el bon sentit que imposen els compromisos adquirits amb possibles entitats.
- Les col·laboracions amb entitats que de forma notòria persegueixin finalitats il·legals o que afavoreixin la violència, la discriminació de les persones o l'agressió al medi ambient no es duran a terme en cap situació ni condició.
- Tots els acords adoptats entre l'entitat patrocinadora i els centres, grups o personal de recerca de la Universitat quedaran recollits en el corresponent conveni o acord contractual mitjançant l'entitat patrocinadora i la Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya. Necessàriament s'inclourà: a) tot allò que faci referència al protocol de contraprestacions econòmiques en relació directa o indirecta amb la recerca; b) el règim de propietat intel·lectual i industrial; i c) el procediment previst per validar el protocol de bones pràctiques. Aquests pactes seran accessibles als organismes, comitès i persones amb responsabilitats sobre l'assumpte pactat.
- Tota entitat patrocinadora ha de ser informada sobre el contingut d'aquest codi ètic, que és d'obligat compliment per a tothom que formi part, com a membre, del treball de recerca.

Obtenció, registre, documentació, emmagatzematge, custòdia i compartició de les dades i resultats

- La recollida, emmagatzematge, revelació i ús de les dades de recerca per part del personal investigador han de seguir les directrius que estableix la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal, i la normativa que la desenvolupa, d'acord amb la normativa interna.

http://www.uoc.edu/portal/_resources/CA/documents/recerca/kit_etica/normativa-proteccio-dades.pdf

- La confidencialitat i l'anonimat dels participants seran preservats, i també es respectarà la seva privacitat. La identitat dels participants no serà revelada si no és sota consentiment explícit o en els casos en què els actes i textos analitzats siguin de caràcter públic (articles de diaris o declaracions a la premsa). Pel que fa a recerques en entorns virtuals, els participants hauran d'estar explícitament informats que la seva comunicació o comportament s'enregistraran i seran susceptibles d'anàlisi. A més de la notificació cal el consentiment d'ús de les dades personals (registre d'activitat, imatges, comunicacions com correus o entrades a debats, etc.) en els casos que les dades no siguin públiques o fruit d'una actuació pública (l'activitat a l'aula es considera un entorn privat). Eviteu la recollida i ús de dades personals innecessària. Utilitzeu el formulari del protocol de re-

2. El personal docent col·laborador de la UOC té com a principal funció l'ensenyament a la Universitat. Per tant, les tasques centrades en la recerca requereixen la notificació i autorització del professorat propi de la Universitat.

cerca per descriure els processos relacionats amb la recollida i protecció de les dades i dels participants, en els casos que així es requereixi o que es vulgui formalitzar.

http://www.uoc.edu/portal/_resources/CA/documents/recerca/kit_etica/formulari-protocol-recerca.pdf

- Totes les dades, materials resultants i la documentació primària obtinguda en el curs d'una recerca són propietat de la Fundació de la Universitat Oberta de Catalunya (FUOC). El seu registre, emmagatzematge i custòdia és a criteri i responsabilitat de la persona responsable del projecte i pot explicitar-se a l'apartat corresponent del formulari del protocol de recerca. La institució proporcionarà al personal investigador i en formació els mitjans i materials suficients, així com els suports adients, per a emmagatzemar les dades obtingudes, per a permetre'n l'accés a tercers en cas que sigui necessari. Si l'investigador deixa d'estar vinculat a la institució, i en cas que ho sol·liciti, li serà facilitada una còpia de la informació existent (dades recollides, informació electrònica, bases de dades, etc.) per part de la persona responsable del projecte. Si el canvi d'institució afecta el responsable de la recerca, aquest procés es durà a terme sota la responsabilitat i supervisió del Vicerectorat.
- Les dades i els materials resultants d'una recerca han de tenir la condició de *públics* i han d'estar en condicions de ser compartits per terceres persones, a excepció dels casos en què s'hagin establert restriccions derivades de la seva possible comercialització. En cas de cessió, s'exigirà el coneixement previ de l'ús que desitja fer-ne la persona sol·licitant, així com l'aprovació per part de l'equip de recerca d'un formulari del protocol de recerca. La cessió podrà ser limitada per raons de disponibilitat o de confidencialitat. El material o les dades procedents de persones s'han de compartir sense que sigui possible la identificació dels subjectes font; en cas contrari, caldrà un consentiment específic de cessió per part seva.

http://www.uoc.edu/portal/_resources/CA/documents/recerca/kit_etica/normativa-propietat-intellectual.pdf

- Totes les persones que formen part de l'equip de recerca han de poder accedir a la informació de les dades obtingudes i a la seva interpretació, d'acord amb els objectius i la finalitat de la recerca realitzada.
- El personal investigador haurà de preveure i vigilar activament els riscos d'identificació o d'incompliment dels acords sobre protecció de la privacitat i confidencialitat que plantegen els diferents sistemes d'emmagatzematge i processament de la informació que s'utilitzen en la recerca, incloent ordinadors, documentació en paper, bústies de correu, material fotogràfic, àudios i enregistraments o altres formes d'informació en què apareguin noms o dades que permetin identificar els participants en la recerca.
 - El protocol de recerca ha de preveure el sistema de recollida, registre, custòdia i conservació de les dades de recerca.
 - En el cas de dades registrades en suport electrònic s'ha d'incloure un pla específic de còpies de seguretat, així com d'ubicació física.
- Bases de dades de persones

Tota activitat de recerca que impliqui la utilització d'arxius informàtics institucionals o l'elaboració de bases de dades amb informació relativa a persones, haurà de garantir l'anonimat de les persones participants i s'haurà de sotmetre a la normativa vigent sobre registres de bases de dades (Llei 15/1999).

Participació en la publicació i la difusió

a) Pràctiques de publicació i difusió

- El personal investigador ha d'esforçar-se a publicar els resultats i les interpretacions dels seus treballs de manera oberta, honesta, transparent i exacta, tot incloent aquells resultats que contradiuen les hipòtesis plantejades.
- El personal investigador no ha de demorar la publicació dels resultats de recerca obtinguts amb finançament públic, excepte en els casos que la seva protecció legal ho exigeixi.
- La publicació fragmentada d'una recerca unitària només és acceptable per raons d'extensió. La presentació d'un mateix treball a més d'una publicació es considera una pràctica inadmissible.
- Cal referenciar sempre les fonts i dades originals utilitzades durant la recerca.
- En qualsevol tipus de publicació dels resultats d'una recerca, cal declarar explícitament:
 - a) les institucions o els centres d'afiliació de les persones autores del treball segons la normativa d'afiliació;
 - b) el detall de les subvencions, ajuts o patrocinis econòmics rebuts.

En cas que s'hagi supervisat el protocol de recerca, cal mencionar els comitès ètics independents que ho han fet, així com els permisos específics obtinguts.

- La UOC s'ha dotat d'una Política Institucional d'Accés Obert per afavorir la visibilitat de la producció científica a través de dipòsits institucionals d'accés obert.
- El personal investigador ha de vetllar per difondre a la societat els resultats de la seva investigació i oferir-ne els continguts de forma adequada a l'audiència no especialitzada. En la presentació pública de resultats en mitjans de comunicació el nom de l'autor ha d'anar sempre associat al de la UOC.

b) Autoria de treballs científics, publicacions i patents

- Per poder ser considerat autor cal haver participat:
 - En la concepció i disseny o en la recollida de les dades o en l'anàlisi i interpretació de l'estudi
i
 - en la redacció o revisió crítica del contingut intel·lectual
i
 - aprovant la versió final per publicar.
 És necessari complir les tres condicions alhora.
- Una persona vinculada a un equip de recerca que per la seva posició jeràrquica o relació laboral sol·liciti constar com a autor/a *ex officio*, viola la llibertat acadèmica i comet un acte d'injustícia, quan no d'abús d'autoritat. Inversament, no fer constar com a autor qualsevol persona que hagi fet provades contribucions suposa un acte d'apropiació indeguda de la propietat intel·lectual per part de la resta d'autors.
- En la creació d'una obra intel·lectual on no és possible separar les diferents aportacions, cadascuna de les persones participants serà considerada coautora. L'ordre de les persones autores segueix el criteri acordat i establert per les persones implicades en la recerca en les fases inicials del projecte d'investigació.
- Abans d'iniciar la difusió de la recerca, el personal investigador que hi estigui involucrat acordarà en quines condicions es durà a terme aquesta difusió. Això voldrà dir que:
 - Com a criteri general, s'estipula que qualsevol persona que hagi participat en la recerca realitzada, independentment del seu estatus a la Universitat (investigador principal, investigador, ajudant de recerca, etc.), es considera autor, i així es farà constar en la difusió de la recerca.
 - Es pot donar el cas que una persona que hagi col·laborat en la recerca no se'n pugui considerar autora pel fet de no haver generat cap aportació.
 - Caldrà decidir si es farà constar en els agraïments de la publicació a les persones que han participat en la recerca encara que no estiguin implicades directament en aquella publicació.
 - La necessitat de fer constar el patrocinador de la recerca estarà supeditada als acords establerts prèviament amb ell. Si aquest fet no està previst en cap acord, els/les investigadors/ores hauran de considerar i consensuar la menció expressa, o no, del patrocinador a la publicació.
- Si una persona no vol constar com a autora de la difusió dels resultats de la recerca, malgrat haver-hi participat, haurà de declarar prèviament i per escrit aquesta renúncia expressa.
- Aquelles persones que, en el marc d'una recerca concreta, no hagin complert amb el Codi de bones pràctiques de la Universitat, no es podran considerar autores. En conseqüència, no constaran com a autors o autores en cap difusió dels resultats de la recerca.
- Cal explicitar els crèdits institucionals i els ajuts rebuts per poder portar a terme la recerca.
- És necessari incloure la referència de tots aquells treballs directament relacionats amb la recerca i, al mateix temps, evitar les referències injustificades u honorífiques.

c) Pràctica del peer review

- Les activitats relacionades amb l'avaluació, examen o crítica de manuscrits enviats a publicar, o amb memòries, protocols, informes, etc. que s'encarreguen a personal considerat expert o similar, han de ser objectives i basades en criteris científics i no personals.

- No es podrà acceptar una revisió si s'hi detecten conflictes d'interessos o quan la persona convidada no es considera suficientment preparada per a la revisió.
- La informació utilitzada en la revisió té caràcter confidencial: no pot ser utilitzada per a benefici de la persona que realitza la revisió, no es pot compartir i no es pot retenir ni copiar sense el permís explícit de l'investigador i/o entitat responsable de la recerca.

Formació en recerca

La Universitat garantirà que el personal investigador implicat en l'activitat de recerca tingui la formació necessària per a assumir les responsabilitats que se'n deriven.

L'acompanyament del personal investigador en formació es fonamenta en la figura del mentor/tutor. Així, s'assignarà un mentor/tutor a cada persona vinculada a la Universitat mitjançant un contracte o beca, amb una finalitat formativa.

El mentor/tutor ha de destinar esforços i habilitats per a inspirar els investigadors novells i estimular-los cap a la recerca de qualitat. Així, haurà d'exercir les funcions següents:

- Proporcionar la informació i els recursos necessaris que ajudin les persones en formació a conèixer la recerca tant dins la mateixa Universitat (per exemple, explicant els diferents estudis, àrees i centres de la Universitat vinculats a recerca, proporcionant el Codi de bones pràctiques, etc.) com en un context més general (normativa legal en relació amb la pràctica científica).
- Vetllar per garantir les millors condicions laborals de les persones en formació.
- Garantir un bon entorn de treball assegurant l'intercanvi i compartició de coneixements entre la mateixa figura del mentor/tutor, l'equip de recerca i la persona que s'està formant (reunions periòdiques).
- Evitar que la persona en formació dediqui el seu temps a altres tasques que no afavoreixin la seva formació en termes de recerca.
- Promoure la participació de les persones que estan en formació en aquelles activitats o fòrums que es considerin interessants des del punt de vista del seu procés formatiu (convidar-los a reunions, cursos, etc.).

Les responsabilitats del personal investigador en formació són les següents:

- Complir les condicions establertes al contracte o beca i seguir les indicacions establertes pel mentor/tutor que tingui assignat.
- Compartir amb el seu mentor/tutor els resultats que va obtenint.
- Participar proactivament de les activitats de recerca organitzades en el marc de la Universitat.

Els drets i deures dels doctorands i dels directors de tesi es concreten en la Carta de compromisos de cada programa de doctorat.

http://in3.uoc.edu/opencms_portalin3/export/sites/default/PDF/letter_of_commitment.pdf

Organització dels equips de recerca

La recerca i la innovació a la Universitat es poden organitzar a través d'equips de recerca interuniversitaris, intrauniversitaris i, també, de forma individual vinculada a un dels Estudis de la UOC.

En cas que les activitats de recerca s'organitzin en el marc d'un equip, cal que aquest disposi d'una persona responsable que n'haurà d'exercir el lideratge i la representació. Els equips de recerca també podran estar codirigits. En aquests casos hauran d'acordar què assumeix cadascú d'acord amb les funcions bàsiques de la direcció:

- promoure un ambient de treball inspirador i adequat per a l'activitat de recerca;
- ajudar a desenvolupar les aptituds dels membres del grup i impulsar l'intercanvi de coneixements i l'assoliment d'uns objectius de recerca comuns;
- promoure la cooperació amb altres equips de recerca per tal d'afavorir la circulació d'idees i persones.

Els equips de recerca han d'establir de forma clara els seus canals de comunicació, així com l'esquema bàsic per a la presa de decisions. També han d'explicitar les responsabilitats associades a les activitats de recerca. Els seus

membres han de participar activament en les activitats organitzades i proposades des del grup, així com en l'assoliment dels objectius marcats conjuntament.

Els doctorands dels equips de recerca, així com els seus mentors, a banda d'aquestes bones pràctiques es deuen a la carta de compromisos del programa de doctorat que signen a l'inici de la seva activitat de recerca.